

RESSAM MİRLİVA OSMAN NURİ PAŞA'NIN HAYATINA BİR BAKIŞ; “FENN-İ MENÂZİR VE SULU BOYA TA'RÎFÂTI” ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSYONU

THE LIFE OF PAINTER MIRLIVA OSMAN NURI PASHA: TRANSCRIPTION OF THE WORK TITLED “FENN-İ MENÂZİR VE SULU BOYA TA'RÎFÂTI”

Mert GÜLER*

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı tarzda resim sanatının gelişimi, başkentteki gayrimüslim ressamaların çalışmaları bir yana, geniş manada askeri okullar bünyesinde cereyan etmiştir. Bu askeri okullarda yetişen ve “Asker Ressamlar Kuşağı” adı dahilinde anılan sanatçılar, kendilerinden sonra gelen ressamların yetişmesinde eğitimcilikleriyle önem arz etmişler, Osmanlı resminde Batılılaşmanın öncüleri olmuşlardır. İlgili çalışmanın amacı, Asker Ressamlar Kuşağı'ndan Mirliva Osman Nuri Paşa'nın hayatını ve resim eğitimine olan katkısını mercek altına alıp, genç ressam adaylarının eğitimi için hazırladığı *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rîfâtı* adlı kitapçığını çevriyazı yöntemiyle günümüz harflerine çevirerek araştırmacıların istifadesine sunmaktır. Bu kapsamda Osman Nuri Paşa'nın resimlerinin kritiğinden ziyade, çalışmamızın odak noktası Nuri Paşa'nın bir resim eğitmeni olarak hayatı ve elimizde bulunan kitabıdır. Bu çerçevede arşiv ve literatür taraması yapıldığında Osmanlı Resminde Batılılaşma süreci ve Asker Ressamlar Kuşağına mensup birçok ressamın hayatı ve eserleriyle alakalı detaylı çalışmalar yapıldığı halde Osman Nuri Paşa'nın gerek hayatına gerek resim sanatında Batılılaşma sürecine olan etkisine yeterince değinilmediği görülmüş, elde edilen bilgiler incelenip mevcut çalışma ile literatürdeki boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osman Nuri Paşa, Sulu Boya, Osmanlı Resminde Batılılaşma, Perspektif, Asker Ressamlar Kuşağı*

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the life of Mirliva Osman Nuri Pasha, one of the Generation of Military Painters, in the context of the phenomenon of Westernization in Ottoman painting. Additionally, the study aims to translate his book, *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Tarîfâtı*, considered the first Ottoman Turkish book written for young painters, in which watercolor techniques are explained in the Western sense, and make it accessible for researchers. While the study is being put forward, it was asked, “How did the Westernization

* Sanat Tarihçisi, Bournemouth, Dorset, UK.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5261-9855> ♦ E-mail: mertylmzguler@gmail.com

process work in Ottoman visual culture? What was the impact of military schools on this process? Who is Osman Nuri Pasha from the Generation of Military Painters? What is the content and impact of the book *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Tarifati* written by Osman Nuri Pasha? How can we evaluate the importance of the book when considered in the context of the period? In this context, when the current literature is reviewed, it is seen that although detailed studies have been conducted on the Westernization process in Ottoman Painting and the lives and works of many painters belonging to the Generation of Military Painters, Osman Nuri Pasha's life and his influence on the Westernization process in the art of painting have not been sufficiently addressed. In order to understand the life of Osman Nuri Pasha, who was overshadowed by such great painters as Şeker Ahmed Pasha, Süleyman Seyyid, Hoca Ali Rıza and their students, in addition to the current literature, based on Mehmed Esad Efendi's book *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, artist biographies in the periodicals of the period, works written by Osman Nuri Pasha's students and relevant documents in the Ottoman Archive were scanned, and new information, especially in archival documents, was added to the current article. In addition, in the context of the book titled *Fenn-i Menazır ve Sulu Boya Tarifati*, according to the findings obtained as a result of keyword searches in bibliographies, it has been determined that the book in question - among the known works - may be the first book written in Ottoman Turkish about the use of watercolor in the Western sense. Divided into three sections, the article is written in a general-to-specific method. Accordingly, in the first part, under the title *On Westernization in Ottoman Painting and Painting Education*, the Westernization process is examined in the context of the military, political and educational activities of the period. The content of Western education in the military schools, especially the effect of perspective on visual culture, and its connection with Orientalism and colonialism are questioned. In the second part, titled *Painter Mirliva Osman Nuri Pasha*, the life of Osman Nuri Pasha, who emerged from Western education, is examined in the light of the findings obtained through archival and literature searches, and new information from the archives is added to the article. In the third part, a short explanation is given about *Fenn-i Menazır ve Sulu Boya Tarifati*, a printed work written by Osman Nuri Pasha, who had undergone Western education, in which perspective and the use of watercolor in the Western sense are explained for the first time, and the booklet in question is translated into today's Turkish using the translation method.

Keywords: *Osman Nuri Pasha, Watercolor, Westernization in Ottoman Painting, Perspective, Generation of Military Painters*

Giriş

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma sürecine ve askeri eğitim sahasında yapılan ıslahatlara kısaca değinilmekte olup, açılan askeri okulların eğitim anlayışı ortaya konarak resim derslerinin müfredatta yer bulması ele alınmaktadır. İkinci bölümde bu okullardan Mekteb-i Harbiye'de yetişmiş olan Ressam Osman Nuri Paşa'nın hayatı ve eğitimciliği arşiv ve literatür taraması ışığında irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Osman Nuri Paşa'nın kaleme aldığı *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rifâtı*, adlı kitapçık hakkında kısa bir açıklama yapılarak, akabinde kitapçığın transkripsiyonu ortaya konmuştur.

1. Osmanlı Resminde Batılılaşma ve Resim Eğitimi Üzerine

"Frenk" usulü resim ilkin Fatih döneminde saraya girmiş olsa da bu durum Batı resminin minyatür resmi karşısındaki zaferi olarak okunmaz. Osmanlı'da geleneksel tasvir sanatı olan minyatürün, yerini yavaş yavaş Avrupa tarzı perspektif temelli resim sanatına bırakması, Osmanlı'nın artık dünyayı Batılının gözünden görmek zorunda kaldığı 18. yüzyıl sonları 19. yüzyıl başlarına denk düşer. Bu tarihlerden önce Osmanlı kendini -kendine özgü anlayışla- temsil edebilme yetisine sahiptir hâlâ.

Avrupa'nın uzunca bir dönem diğer kültürlerin görme biçimlerini aşağı saydığı ve perspektifi doğal, modern, "ilerici" bir görme biçimi olarak sömürgeci altındaki toplumlara dayattığı, sözgelimi Hindistan'da sömürgeci eğitimin temel taşlarından birinin perspektif resmi olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu bağlamında konuyu ele alırsak, Osmanlı İmparatorluğu Batı sömürgeci olmasa da modernleşme sürecinde sömürge sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır¹. Bu sömürge sorunlarını çözmeye girişimleri neticesinde perspektif anlayışının da Osmanlı görsel kültüründe yer etmesi yine Osmanlıların tercihleri ve çalışmalarıyla gerçekleşmiştir.

17. yüzyıldaki savaşlarda ağır yenilgiler alan ve yüzyıl sonunda travmatik bir antlaşmaya imza atmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, 18. yüzyıl başından itibaren Avrupa ile kurulan ilişkileri farklı bir düzleme oturtma çabası içine girmiş, öyle ki Damat İbrahim Paşa sadaretinden -III. Ahmed devri- itibaren Avrupa'daki gelişmelerden istifade etmeye gayret göstermiştir². Nitekim artık Batı'ya gönderilen elçilerin bir diğer görevi Avrupa'daki bilimsel ve sosyal gelişmeleri dikkatle incelemek olmuştur³. Bununla birlikte bu inceleme süreci tek taraflı olmamış, Osmanlı'dan Avrupa'ya elçiler gönderildiği gibi Avrupa'dan çok daha fazlası Osmanlı topraklarına gelmiştir. Diplomatlar, askerler, seyyahlar, ressamalar, yazarlar bu karşılıklı ilginin arttığı dönemden itibaren salt Osmanlı Devleti'nin değil tekmil Doğu'nun "gizemli" dünyasına şevkle dalmışlar; nihayetinde onu inceleyerek, tasnif edip anlam katmanlarına ayırarak, saptamalar yapıp Doğu'yu yeniden yapılandırarak ona egemen olma sürecine girişmişlerdir⁴. Bilhassa 1798 Napolyon'un

1 Belting, 2020, 52-53.

2 Uzunçarşılı, 1988, 5: 172.

3 Unat, 1968, 19.

4 Said, 2013, 13.

Mısır Seferi, Doğu çalışmalarını hızlandırmış, 19. yüzyılın sömürgeci muzaffer Avrupa'sının Doğu temsilcileri ise Doğulular tarafından dahi bizzat kabul edilmiştir. "Şark" topraklarının azımsanmayacak bir bölümünü ihtiva eden Osmanlı İmparatorluğu bu yeniden üretim sürecinde çeşitli savunma mekanizmaları geliştirmiş ve reaksiyonlar göstermiştir. Bu reaksiyonlar içerisinde değerlendirilebilecek Batılılaşma kavramı da unutulmamalı ki böyle bir *güç dengesizliği* sürecinin ürünüdür.

Avrupa'nın harp teknolojisine yetişmeye çalışan Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda da toprak kaybetmeye devam etmiş, Çeşme Deniz Muharebesi'nde (1770) imparatorluğun donanması neredeyse yok olmuştur. Savaşı bitiren Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan bir sene sonra, 1775 senesinde ise donanmanın Batı usulü ile yeniden inşası için mühendis subaylar yetiştirmek amacıyla, Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuştur. Kapudan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın teşvikiyle kurulan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'da talebelerin eğitimiyle ise Fransız subay Baron de Tott'un ilgilenmesi yine Hasan Paşa'nın hususi şartıdır⁵. Burada Avrupalı öğretmenlerden Batı usulü eğitim gören öğrenciler cebir, geometri, hendese gibi dersler almışlar, aynı zamanda perspektif tekniklerini de öğrenmişlerdir. 1784'teki müfredata desen dersi de eklenmiş, 1795'te topçu ve istihkam subayı yetiştirmek için kurulan Mühendishane-i Berrî-i Hümayun müfredatında ise teknik resim derslerine de yer verilmiştir⁶.

Elbette bu dönemde müfredata eklenen resim dersleri salt sanat eğitimi maksadı taşımıyor; haritacılık, makine, topografya gibi askeri fayda için öğretiliyordu. Ancak bu derslerin öğretilmesi şüphesiz, Osmanlı'da Batı usulü resim sanatının yerleşmesi için önemli bir adım olmuştur.

Askeri alanda ciddi ıslahatlar yapan (ve Batılı tarzda portresini de yaptıran)⁷ III. Selim'in, yeniçeriler tarafından öldürülmesinden sonra tahta çıkan II. Mahmud, amcası III. Selim gibi yenilikçi bir padişah olmuş, askeri eğitimde dönüşümü sağlama çalışmalarına devam ederek 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı *kaldırıp* yerine görece modern bir ordu olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'yi kurmuştur.

Kurulan bu yeni ordunun sağlık hizmetlerini karşılaması amacıyla ise Tıphane-i Âmire 1827 yılında açılmıştır. Öğrenim süresi dört yıl olan okulda Arapça, Fransızca, Türkçe, ilaçlar, bitkiler, tıp bilimine giriş ve hastalıklar üzerine verilen derslerin yanında anatomi dersleri de verilmiştir. Çeşitli yer ve isim değişiklikleri geçiren ve müfredatı geliştirilen okulun adı 1838 senesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane olarak değişmiş ve okulun idarecisi olarak Viyana'dan gelen, Charles Ambroisse Bernard'ın çabalarıyla bir süre sonra anatomi derslerinde kadvralar kullanılmaya başlanmıştır; böylece genç öğrenciler burada insan vücudunu detaylıca öğrenme ve resmetme fırsatı bulmuşlardır.

5 Kaçar, 2007-2008 , 53.

6 Sinanlar, 2008, 33-34.

7 Batılı tarzda padişah portreciliği askeri okulların dışında öncelikle gayrimüslim ressamlar üzerinden gelişim gösterdiği için bu makaleye alınmamıştır. Konuyla ilgili çalışma için Bk: "Osmanlı Padişah Portreciliğinde Sultan III. Selim Ve Sultan II. Mahmud İle Değişen Gelenek" (Açoğlu ve Yavaş, 2019)

Yeni orduya subay yetiştirilmesi için ise 1834 yılında Mekteb-i Harbiye açılmıştır. Bu okulun 1847'deki müfredatında yer alan bazı dersler şunlardır: Hendese, Cebir ve Mukabele, İlm-i Menazır (Perspektif), Resim, Harita İnşası, Topografya... Sonraki yıllarda bu okulun mezunları sivil okullarda eğitimci olarak bulunacak ve bu dersleri öğrencilere aktararak Türk eğitim tarihinde önemli etkinlik göstereceklerdir⁸. Harbiye'de resim eğitimi kapsamında ilkin Joseph Schranz ve Pierre Gues gibi Batılı ressamlar tarafından eğitim verilmiş; akabinde kısa sürede Türk eğitimciler yetiştirilmiş, yetiştirilen bu eğitimciler devletin yeni kurumlarında istihdam edilmişlerdir.

Batılılaşma süreci ve resim derslerinin Osmanlı eğitim sistemine girişine kısaca değindikten sonra şimdi Mekteb-i Harbiye'nin bir mezunu ve bahsi geçen eğitimcilerden olan Ressam Mirliva Osman Nuri Paşa'nın hayatını inceleyebiliriz.

2. Ressam Mirliva Osman Nuri Paşa

Osman Nuri Paşa'nın doğum tarihi konusunda belirsizlikler mevcuttur, fakat kendisinin Sultanahmet'te doğduğunu ve hicri 1273 tarihinde (miladi 1856-1857 döneminde) Mekteb-i Harbiye'nin dördüncü senesindeyken Mâbeyn-i Hümâyun'a alınıp, Abdülmecid ve Abdülaziz'in yaver ressamı olarak görev yaptığını biliyoruz⁹. Genç yaşında başladığı yaver ressamlığı süresince saraydaki Resim Odası'ndan sorumlu olan Nuri Paşa ekseriyetle deniz savaşlarını konu ettiği çalışmalarını burada sürdürmüştür. Bunun yanında saraya alınan resim malzemelerinden de kendisi sorumludur, öyle ki alışveriş pusulalarının neredeyse hepsinde "Es-Seyyid Osman Nuri" mührü bulunmaktadır¹⁰. Saraydayken, henüz şehzade olan Abdülmecid'e resim dersi vermiş¹¹ ve burada miralaylığa kadar yükselmiş olan Osman Nuri Paşa, yaver ressamlık görevinden sonra 20 Temmuz 1887'de askeri idadiye resim muallimi olarak tayin edilmiştir¹².

Öğrencisi Sami Yetik'in aktardığına göre Nuri Paşa bir askerin resim yapabilmesini, hiç olmazsa resimden anlayabilmesini savunuyordu. Aksini büyük bir eksiklik olarak kabul eden Nuri Paşa, bu görüş bağlamında idadi sınıflarında başarılı bulunduğu talebeleri defterine not eder, bu öğrenciler idadiyi bitirip Harbiye'ye geçtikleri sene onları Harbiye'nin resimhanesine devam ettirirdi. Resimhanede, yine kendi öğrencisi olan [Hoca] Ali Rıza genç öğrencilerle ilgileniyor, Nuri Paşa da her hafta perşembe günleri bu resim atölyesine geliyordu. 1892 senesinde idadide Paşa'nın öğrencisi olan Sami Yetik, haftanın iki günü okulda ders veren Osman Nuri Paşa'dan, *mesleğine ve vazifesine bağlı, öğrencilerini ödüllendirme ve himaye hususunda ise oldukça cömert bir eğitimciydi* diye bahsetmektedir¹³.

8 Akyüz, 2007, 146-147.

9 Esad, 1893, 279.

10 Göncü, 2012, 264.

11 Şahabeddin, 1924, 301.

12 Milli Savunma Bakanlığı, (MSB), 2000, 265-267.

13 Yetik, 1940, 40, 103.

Arşiv belgelerinden öğrendiğimize göre 1893 senesinde Osman Nuri Paşa tuhaf bir olaya karışmıştır. Kahveci Foti adında birisini vurmuş, tahkikat evrakı Divan-ı Harb'e havale edilmiştir. Ancak Nuri Paşa'nın yaraladığı Foti'ye yardım etmesi ve şahsın ifadeleri de göz önünde bulundurularak yaralamanın bir kaza olduğu sonucuna varılmıştır¹⁴.

Böylece kapanan bu olayın ardından Harbiye ve İdadide resim eğitimliğine devam eden Nuri Paşa iki yıl sonra, 1895 senesinde *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rifâtı* adlı kitabını yayımlamıştır. İdadideki öğrencilerin resim eğitimi için yazdığı bu teknik kitabı sunmadan önce Meşrutiyetten önce vefat eden (1903-1906?) Ressam Nuri Paşa'nın son dönemlerini Milli Mecmua'nın 1924 tarihli, 19. sayısında Şahabettin Bey'in nasıl anlattığına bir göz atalım: "Hayatını büyük ve kibarlar arasında geçiren paşa, Abdülhamid zamanında asabi bir hastalıktan muzdarip idi. Daima bir buhran onu tualinden, fırsatından istemeyerek ayırmıştı. Acıklı ve derbeder bir hayat içerisinde dolaşıyordu. Abdülhamid, Paşa'yı tedavi için Viyana'ya gönderdi. Fakat orada hiçbir doktor onun derdine çare bulamadı. Şaban ayının mübarek bir gününde İstanbul'da, Tanrısına ruhu teslim etti."¹⁵

Öğrencilerinden bazılarının, Sami Yetik, Hüseyin Zekai, Diyarbakırlı Tahsin, Ahmet Ziya Akbulut ve Hoca Ali Rıza gibi tanınmış ressamlar olduğu Nuri Paşa, görüldüğü üzere Osmanlı resminde Batılılaşma sürecinde, eğitimciliği ve yetiştirdiği öğrencileriyle ön plana çıkan mühim bir şahsiyettir. Acıklı bir son ile tamamlanan hayatına birçok şey sığdırmış, Türk resim sanatına nice ressamın katılmasına faydası olmuştur.

Nuri Paşa'nın hayatını kısaca inceledikten sonra şimdi "*Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rifâtı*" adlı kitabın çevriyazısını sunabiliriz.

3. Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rifâtı

3.1. Açıklama

1895 senesinde, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye'de basılmış 30 sayfalık bir kitapçık olan *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta'rifâtı*, günümüze göre oldukça ağıdalı bir dil ile kaleme alınmıştır. Ancak dönemin resim tekniği terminolojisini içinde barındırması sebebiyle, metnin bu özelliğini korumak için sadeleştirme yoluna gidilmemiş, onun yerine günümüz harflerine çevrilen kitapçıkta yer alan eski kelimelerin bazılarının günümüzdeki karşılığı italik olarak parantez "(" içinde verilmiştir. Özgün metindeki parantezler ise köşeli parantez "[" ile gösterilmiştir. Yine kitapçıkta boya renkleri kitapçığın sayfalarından direkt kopyalanmış, perspektif ile alakalı çizim ise kitaptakine uygun olarak resmedilmiştir. Çizimdeki harflerin bazıları günümüzde olmadığından, karışıklığın önüne geçmek amacıyla harfler günümüz alfabesine uygun olacak şekilde dönüştürülmüştür. Osmanlı Türkçesi'nden tercüme yapılırken Şemsettin Sami'nin¹⁶ ve Ferit Develioğlu'nun¹⁷ lugatlarından faydalanılmıştır.

14 BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı. [Y.MTV.] No. 81, Gömlek No. 124; BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı. [Y.MTV.] No. 85, Gömlek No. 45.

15 Şahabeddin, 1924, 301.

16 Şemsettin Sami, 1899.

17 Develioğlu, 2012.

3.2. Metin

FENN-İ MENÂZİR VE SULU BOYA TA'RİFÂTI

Mukaddime

Sâye-i kemâlât-vaye-i hazreti pâdişahide mekâtib-i şâhânenin kâffesinde (*Padişah hazretleri sayesinde mekteplerin cümlesinde*) yekdiğeriyle (*bir diğeriyle*) müsâbakat (*yarış*) edercesine âsâr-ı terakkiyât (*gelişen eserleri*) görüldükçe 'âcizleri misillü (*benzer*) hizmet-i tâlimiye ve tedriisiye ile müftehir olan (*iftihar eden*) bendegân-ı şâhânenin (*padişah kullarının*), şevk ve şetâretleri (*şevk ve sevinçleri*) yevmen feyevmen (*günden güne*) tezâyüd etmekte (*çoğaltmakta*) ve bir taraftan dahi mütealliminin (*talebenin*) müktesebât-ı fenniyelerini (*elde etmiş olduğu*) bir kat daha takviye ve tahkime medâr (*dayanak*) olacak esbâb (*sebeplerin*) taharrisine (*aranmasına*) çalışarak gerek kitâb-ı fenniyece ve gerek sûret-i tedriisiyece birçok tâdilât ve ıslahat icra edilmektedir.

Sinin-i vefireden beri Mekteb-i İ'dâdî Harbiye-i Şâhâne şakirdânına (*öğrencilerine*) resim tâlim etmekte bulunduğum cihetle, Mekatib-i Rüşdiye-i 'Askeriye derslerince husûlpezîr (*meydana gelmiş*) olan ıslahat semeresiyle (*sonucunda*) i'dâdî-i mezkûre (*bahsi geçen idadiye*) gelen şakirdânın (*öğrencilerin*) müktesibat-ı (*elde etmiş olduğu*) fenniyeleri seneden seneye tezâyüd (*çoğaltmakta*) ve terakki etmekte (*ilerlemekte*) olduğu maa'l-memnuniyye (*memnuniyetle*) müşâhede olunmakta olub ancak resimde kullanılan boyaların sûret, mizâc ve terkibini (*karışımını*) ve katılan boya ve eczâların mikdarını irâe eder (*göz önüne koyar*) sûrette elde bir mikyas (*ölçü*) olmamak hasebiyle talebe-i mûmâ-ileyhüm (*bahsedilen talebelerin*) tersimini (*resmetmeyi*) arzu ettikleri şeylerin rengini bulmak hususunda düçâr-ı müşkülât olmakta (*zorluklar çekmekte*) olduklarından ve fenn-i menâzır (*perspektif*) ise ressamlığın ma-bihi'l tekмили idüğünden (*tekmilinin sebebi olduğundan*) resimde kullanılacak sulu boyaların elvan ve enva'ı ile sûret hılt-ı mezcini ve fenn-i menâzırın (*perspektifin*) en elzem olan mebahasını (*kismini*) mu'arrif (*tarif eden*) ve müşîr (*bildiren*) olmak üzere işbu risalenin iki kısmı havî (*kapsayan*) tertibine ibtidâr kılındı .

Mekteb-i Harbi ve İ'dâdî-i Şâhâne Muallimlerinden Ressam Mirliva Osman Nuri

KISM-I EVVEL (Birinci Kısım)

Fenn-i Menâzır Ta'rifâtı (Perspektif Tanımları)

Fenn-i menâzır (*Perspektif*). Görünür olan eşya-yı mütenevviayı (*çeşitli eşyayı*) kağıt üzerine 'ayniyle tersim etmek (*resmetmek*) kaidesinden bahseden 'ilme, fenn-i menâzır (*perspektif*) denir.

2. [Hatt-ı (Ufuk) yahud Hatt (Basr) Beyânı]

[Ufuk], tesmiyye olunan hatt (*diye adlandırılan çizgi*) karşımızda gözümüzün yüksekliğinde su sathına (*yüzeyine*) ve kendimizin göğsümüze muntabık (*denk gelen*) müsteviye-i şakuliye muvâzî (*düşey düzleme paralel*) tasavvur olunan hatt-ı müstakime (*resmedilen düz çizgiye*) hatt-ı [basr] (*görüş hattı*) tesmiye olunduğu (*isimlendirildiği*) gibi [ufuk] hattı (*ufuk çizgisi*) dahi denilir.

3. [Ufkî Hatt Beyânı]

[Ufkî] Hatt tâbirinin esbâbı (*sebebi*) ise her kangı (*herhangi*) bir irtifaada veyahut bir tesviyede olsun bir hatt-ı müstakim tersim etmek (bir düz çizgi çizmek) îcâb ettiği halde yalnız su sathına muvâzî (*su yüzeyine paralel*) çizilmesi esasına müstened bulunduğu (*dayandığı*) için hatt-ı [ufkî] tabirinin esbâbı andan neşet ettiği izah kılındı.

4. [Hatt (Basr) Ta'yîni]

Gözümüzün yüksekliğinde su sathına muvâzî (*su yüzeyine paralel*) bir hatt-ı müstakim nâmütenâhinin (*bir düz çizgi sonsuzunun*) müruru (*geçışı*) tasavvur olunduğu halde karşımızda mevcut bulunan bir cismin üzerinde tesadüf eylediği fasl-ı müşterekten (*ara kesitten*) itibar ederek bir hatt-ı müstakim (*düz çizgi*) resmolunduğu halde matlûb olan (*istenen*) hatt-ı [basr] (*görüş hattı*) ta'yîn olunmuş olur.

5. [Nokta-i (Basr) veyahut (Merkez) Noktası Ta'yîni]

Bulduğumuz mevkiden kıyam ile vaziyetimizi asla bozmaksızın ve yüzümüzü sağ ve sol taraflara asla çevirmeyerek karşımız istikametine doğru yürüyüp mevcûd bulunan cisme takarrub eylediğimiz (*yaklaştığımız*) anda tamamen gözümüzün yüksekliği tesadüf eden nokta istikametinden itibar olunarak hatt-ı basr (*görüş hattı*) ta'yîn olunduğu gibi mezkûr (*adı geçen*) noktaya, nokta-i basr veyahut merkez noktası dahi tesmiye olunur (*isimlendirilir*).

6. [Nokta-i (Fırar) veyahut Nokta-i (İntiha) Beyânı]

Hatt-ı basr (*görüş hattı*) tesviyesine yakın bulunan umumi hatların nokta-i fırası (*kaçış noktası*) her halde gerek sağ cephesi fevkinde (*üstünde*) olsun veyahut sol taraf cephesi tahtındaki tesviyede bulunsun menâzırlarının hatt-ı basrı (*görüş hattını*) kat etmek üzere resmolunan hutut-u maillerin (*eğim çizgilerinin*) sağ ve solda telakki ettiği noktalar matlûb olan (*istenen*) fırar noktaları (*kaçış noktaları*) olduğu malum olmuş olur.

7. [Hatt-ı (Ufuk) Resmetmek Beyânı]

Ufuk hattını çizmek için yedimizde (*elimizde*) bulunan kağıdımızın alt veya üst taraf kaidelerinden birine muvâzî (*paralel*) olarak bir hatt müstakim tersim olunduğu (*bir düz çizgi resmedildiği*) halde matlûb olan (*istenen*) ufuk hattı çizilmiş olur.

8. [Şakül-ü Amûdinin Tersimi Beyânı]

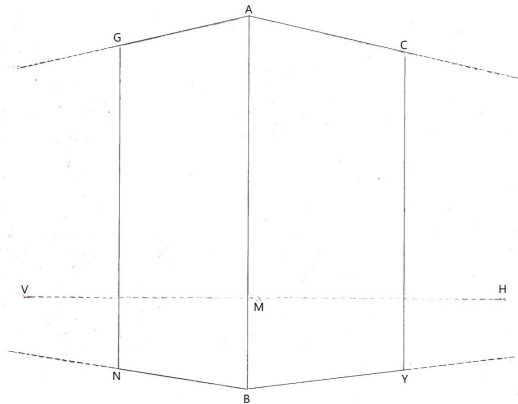
Hatt-1 şakülün menâzırını (*çekül doğrultusunun perspektifini*) çizmek için ufuk hatt-1 amûdisi (*dikeyi*) yedimizde bulunan kağıdımızın sağ veya sol taraf kenarlarından birine muvâzî (*paralel*) ve ufuk hattına (*ufuk çizgisine*) amûddan (*dikeyden*) tersim olunan (*resmedilen*) bir hatt-1 müstakim (*bir düz çizgi*) matlûb olan (*istenen*) hatt-1 şakülünün menâzırını (*çekül doğrultusunun perspektifi*) resmolmuş olur.

9. İkmal olunmuş bir resm-i mücessem (resmedilmiş cismin) levhası üzerinde nokta-i basr veyahut merkez noktası kangı (*hangi*) tarafta olduğunu ta'yîn etmek iktizâ ettiği (*gerektiği*) halde ufuk hattı üzerinde bulunan firar noktasıyla bir tesviyede olacağından ekseriya kitabenin ve sathına (*yüzeyine*) yakın bulunan şakül-i amûdinin (*dikey şakülün*) bir noktasına isâbet ettiği müşahede olunur.

10. Her kangı bir şekl-i mücessem (*herhangi bir resmedilen şeklin*) karşımızda görülen sathlarından (*yüzeylerinden*) biri kendimize yakın bulunan fasl-1 müşterek (*ara kesit*) amûdinin (*dikeyinin*) irtifasına (*yüksekliğine*) müsavi (*paralel*) keyfe mettefak bir bu'd (*rastgele bir uzaklık*) alınarak yeddimizde (*elimizde*) bulunan kağıdın isti'abına kâfî bir hattı amûd tersim etmeli (*dikey çizgi resmetmeli*) yani [AB] amûdi (*AB dikeyi*):

11. Resim olunan amûdun irtifa'andan (*dikeyin yüksekliğinden*) kendi yüksekliğimiz kangı (*hangi*) nokta tesviyesinde bulunduğumuzu fennen ta'yîn etmek için gözümüz istikametine ve ufuk hattına kurşun kalemini tatbik ederek [AB] hattı amûdinin (*AB dikey çizgisinin*) kangı noktası yüksekliğinde olduğumuz müşâhede olundukta [HV] hattı basri (*görüş hattı*) mevhum olarak (*varsayarak*) çizip resim olunan hattın vasıt (*orta*) noktasına dahi [merkez] yahut nokta-i basri [M] harfi işaretiyle ta'yîn etmeli.

G.1.

12. Fasl-ı müşterek (*ara kesit*) amûdinin (*dikeyinin*) sağ ve sol taraf cepheledeki sathıların (*yüzeylerin*) arz ve irtifalarını ta'yîn etmek için yeddimizde olan kalemi [ufuk] hattına muvâzî (*ufuk çizgisine paralel*) tesviye ederek sağ taraf sathının (*yüzeyinin*) 'arz-ı nihâyetine dahi kurşun kalemin bir ucunu tatbik ile diğer nihâyet ucuna parmağımızı tutarak bir bu'd (*uzaklık, mesafe*) almak için kolumuzu nihâyet derecede uzatarak bulunduğumuz nokta tesviyesinde göz tahmini ile sathın sağ taraf 'arzının bu'dunu (*uzaklığını*) almalı bu'da (*uzaklığa*) elimizi bulunduğu nokta tesviyesinde sabit tutarak çevirip mersûm (*çizilmiş*) bulunan [AB] amûdinin irtifaında (*AB dikeyinin yüksekliğinde*) sathın (*yüzeyin*) 'arzı kaç misli nispetinde küçük veya büyük olduğunu ölçerek ta'yîn ettikten sonra [AB] amûdinin (*dikeyinin*) sağ tarafına [CY] amûdini (*dikeyini*) resmetmeli ve sol taraf cephesindeki sathın 'arzının dahi bu usule tatbiken icra ve ta'yîn edip sol taraf sathının [AB] fasl-ı müşterek (*ara kesit*) amûdine (*dikeyine*) muvâzî (*paralel*) olarak [GN] hattı amûdini (*dikey çizgisini*) resmetmeli, ba'de (*ondan sonra*), [AB] hattı amûdinin (*dikey çizgisinin*) en mürtefi (*en yüksek*) noktasına cetvel tahtasını tatbik ederek sağ tarafta ufuk hattı üzerinde, nokta-i firara cetvelin diğer ucunu tesviye ederek mevhum bir hatt-ı mail (*varsayılan bir eğik çizgi*) resmolunduğu halde sathın üst taraf istikameti malum olduğu gibi [AB] fasl-ı müşterek amûdinin (*ara kesit dikeyinin*) alt taraf kaidesinin nihâyet noktasına cetvelin bir tarafını tatbik ederek mezkûr (*adı geçen*) nokta-i firara cetvelin diğer tarafını tesviye ile bir hattı mevhum (*varsayılan çizgi*) tersim olundukda sağ taraf cephesindeki sathın üst tesviyesi malum olduğu gibi sol taraf cephesinin sathı dahi işbu kaideye tatbiken aksî kaide vechile (*yönüyle*) icra edip hatt-ı maileri (*eğik çizgileri*) mevhum olarak (*varsayarak*) nokta-i firarda telakki etmek (*kabul etmek*) üzere resmolunduğu halde, sol taraftaki sathın alt ve üst taraf tesviyesinin istikametleri dahi ta'yîn olunduktan sonra mersûm bulunan şekilde pervaz vesâir müştemilatını, balade tarif kılındığı vechile (*yönüyle*) biri diğerine nispet olunarak ona göre bilakusur tersim etmek (*resmetmek*) iktizâ eder (*gerekir*) işbu şekl-i mürtesemin (*resmedilmiş şeklin*) civarında bulunan diğer mahâllerin resmi tersim olundukça (*resmedildikçe*) biri diğerinden uzaklığı veyahut büyük veya küçük olması veyahut mürtefi (*yüksekte*) bulunması her ne mikdâr ise kağıdımızın üzerinde gördüğümüz vechile (*yönüyle*) kamilen tersim eylemeğe gayret etmelidir. Ve keza evvelce tersim olunmuş (*resmolunmuş*) bulunan bir hanenin civarına yakın bulunan diğer hanelerin üst taraf saçağ ve pervazları, resmolunmuş olan hanenin saçağı hizasında olup olmadığını lâyıki vechile (*yönüyle*) görüp dikkat ederek ol vecih (*yön*) ile tersim etmek iktizâ eder (*resmetmek gerekir*).

Mûlahazat

Bir cismin ölçmesi lazım geldiği halde kolumuzu uzatarak bir bûd (*uzaklık*) alıp elimizin uzaklığını her ölçü aldıkça asla bozmamalı

ve şayet tebdil edilir (*bozular*) ise ölçü dahi tahallüf edeceğinden (*değişeceğinden*) ahz olunan resim fennen, tekmil (*bütünüyle*) yanlış tersim olunmuş (*resmedilmiş*) olur. Tarif kılınan bu esasa ziyâdesiyle dikkat ve itina olunması elzemdir.

[Hâricen Resim Almak İçin Kaide Beyânı]

13. Bir mevki'in esna-yı tersiminde (*anlık resmedilmesinde*) gözümüzün karşısına tamamen isâbet eden nokta [merkez] noktası olacağından bulunduğumuz istikameti değiştirmeyip ahzedeceğimiz arazi ve ebniyelerin (*binaların*) hin (*an*) tersiminde (*resminde*) yüzümüzü sağ ve sol tarafa asla çevirmeyerek muvacehemizde (*karşımızda*) görebildiğimiz ecdam-ı mütenevviyanın (*çeşitli cisimlerin*) şeklini her nasıl görünüyor ise kağıdımızda dahi aynıyla göstermeğe dikkat etmeli.

[Tenbih]

Eşkâl-i mütenevviyanın (*çeşitli şekillerin*) tabiattan sûret-i tersimi hakkında atide (*sonra*) tarif olunacağı veçhile (*yönüyle*) icra olunması iktizâ eder (*gerekir*).

[Evvela] kağıdımızın sol taraf kitabesine yakın bulunan tarafından tersim etmeğe (*resmetmeye*) başlayıp sağ tarafa doğru işlemek umumiyetle (*genellikle*) kağıda iktizâsından olmakla gerek çizgi çizmek ve gerek gölge veya sulu boya ve yağlı boya ve harita veyahut tarama ve daha sâir resm-i fenni müştemilatından her ne ki resmetmek lazım geldiği takdirce sol taraf kitabesine en yakın bulunan cisimden tersim eylemeğe başlamak icâb edeceğinden her halde muhasenatı müşâhede olunacağı ihtar olunur.

KISM-I SANÎ

Sulu Boya Resmi İşlemek İçin Evvelce Bulunması Muktezî Olan Edavât-ı Mütenevvia Beyânı

[Evvela] Bir muntazam ustunc takımıyla bir cetvel tahtası ve bir de düzgün gönye bulunmalıdır.

[Sânien] Vasat kıt'ada muntazamca bir resim tahtası bulunmalı ve mezkûr (*bahsedilen*) tahta güneş ve rutûbetin te'sirâtıyla çarpılmamak için etrafı kendinden geçmeli olmalıdır.

(Sâlisen) On beş adet esas boyaların mevcudiyeti herhalde elzemdir.

Esas Boyaların Envâ'ı On Beş Olub İsimleri Ber-Vech-i Âtîdir

Esas elvan boya renklerinin her kangısı (*herhangisi*) münferiden veyahut sâir esas renklerin biri diğeriyle veyahut birkaç adet boya renklerini münkasım (*kısım kısım*) bulunan tabak gözlerinin bir kısmında birleştirip

G.2.

mikdâr-ı kâfi su ilavesiyle karıştırdıktan sonra vücuda gelecek diğer elvan boya renklerinin isimleriyle sûret isti'mali (*kullanma yolu*) hakkında ta'rîfâtı ber vech-i âti (*aşağıda*) beyân olunur.

Bir tabaka İngiliz resim kağıdının Whatmann markalı cinsinden olmak şartıyla tedarik edip hazır bulunan resim tahtasına yapıştırmak üzere bir sünger ıslatıp kağıdın yüz tarafına sürerek tavlayıp dikkatlice kenarlarından birer parmak mikdârı kırıp bir cetvel tahtası vasıtasıyla kağıdın kenarlarını tahtaya kola veya tutkal sürerek dikkatlice yapıştırıp ortasını ziyâdece ıslatarak hali üzere terk edip kuruduktan sonra kağıdın üzerine matlûb olan (*istenen*) eşkâl-i mütenevviayı (*çeşitli şekilleri*) üç numero kurşun kalem ile tersim ederek şekl-i mürtesimin (*resmedilen şeklin*) gölgeli olacak taraflarına [Çini] veyahut [Mor] boya renginde icâb eden mahâllerine (*gereken yerlerine*) işleyip ikmal ettikten sonra üzerlerine iktizâsına göre sâir elvan boya renklerinin tekrar işlenmesinin sûret-i istimâli hakkında ta'rîfâtı ber-vech-i âti (*aşağıda*) beyân olunur.

1. [Esas Mor Boya Tertibi]

Fırça ile bir mikdâr esas [Koyu Mavi] [Bleu De Prusse] renginden alıp tabağın münkasım (*kısım kısım*) olduğu gözlerden birine vaz' ederek (*koyarak*) fırçayı temizledikten sonra esas [Koyu Lâl] [Carmin] renginden ayn mikdârda alarak, mikdâr-ı kâfi su ile bu iki rengi dikkatlice karıştırıp hali üzere birkaç dakika terk etmelidir. Ba'de (*sonra*) gayet seri olarak kağıttaki eşkâl-i mersûme (*resmedilen şekil*) üzerine sürmelidir esas mor renk hâsıl olur.

2. [Siyah Renk İsti'mâli]

Esas boya renklerinden siyah renk yani [Çini] [Encre De Chine] boyasının sûret isti'mâli (*kullanma yolu*) ber vech-i âti (*aşağıda*) beyân olunur.

Halis esas (Çini) [Encre de Chine] boyasını bir çukurca tabağın bir tarafına bir mikdâr su ile çiniyi tabağa sürerek bir halde ezmelidir ki mezkûr (*bahsedilen*) su adı mürekkep renginde koyuca siyah olsun ba'de (*sonra*) mürekkep gibi siyah olan hulâsa derinine fırça ile mikdâr-ı kâfi su ilave ederek matlûb derecede açık renk hâsıl olduğu görülünce dört beş dakika hali üzere terk edilmelidir.

Ba'de fırçayı ufka muvâzî (*paralel*) olarak tutup hulâsa edilmiş bulunan çini boyasının tabaktaki kısmının üst sathından (*üst yüzeyinden*) mikdâr-ı kâfi ahz (*almak*) ile gayet seri olarak şekl-i mersûmun (*resmedilen şeklin*) îcâb eden mahâllerine bir defa sürülmek şartıyla fırça ile sürmelidir, eğer resmin bazı taraflarının gölgeleri daha kuvvetli olmak îcâb eder ise ikinci defa olmak üzere üzerine tekrar boya geçmeli yani mezkûr çiniden sürmelidir eğer ikinci defa sürülen çiniden ziyâde koyu gölgeler hâsıl edilmek îcâb eder ise üçüncü defa yine çini sürülmek îcâb eder.

[Tenbih]

Her defa sürülen boya arası lâ-akall (*en az*) birer saat fâsıla (*ara*) ile olmalıdır ki evvelce sürülen boya lâyıkıyla kurumuş bulunsun.

3. [Yeşil Renk Tertibi]

Mesela esas [Koyu Ma'iden] [Bleu de Prusse] bir kısım ahzederek (*alarak*) tabağın münkasım (*kısım kısım*) olduğu gözlerden birine vaz' etmeli (koymalı) ve üç kısımda esas [Patalumba] [Laque Jaune] sarısından alarak evvelce tabağın bir gözüne konmuş olan mâ'î (*mavi*) boya içine koyup bir mikdâr su ilavesiyle karıştırıp hali üzere birkaç dakika terk etmelidir ba'de (*sonra*) gayet seri olarak işlemelidir yeşil renk hâsıl olur.

4. [Açık Yeşil Renk Tertibi]

Fırçayla bir mikdâr esas [Tirşe] [Vert Veronese] renginde alıp tabağın münkasım olduğu gözlerinden birine koymalı ve su ile fırçayı güzelce yıkadıktan sonra esas [Açık Sarı] [Jaune de Chrome Clair] renginden tirşe renginin iki misli mikdârı alıp bir mikdâr su ilavesiyle bu iki rengi birbiriyle karıştırmalıdır, bir iki dakika terk olunduktan sonra boyanın üzerinden alarak kağıt üzerine tersim olunmuş (*resmedilmiş*) olan eşkâl mütelevviaya (*çeşitli şekillere*) seri olarak işlemeli, açık yeşil renk hâsıl olur.

5. [Tarz-ı Diğerle Açık Yeşil Renk Tertibi]

Bir mikdâr esas [Açık Mâ'iden] [Blue De Cobalt] fırça ile alıp tabağın münkasım (*kısım kısım*) olduğu gözlerinden birine koymalıdır ba'de (*sonra*) fırçayı güzelce yıkamalıdır, bundan sonra esas [Açık Sarıdan] [Jaune de Chrome Clair] fırça ile üç misli kadar ahzedip (*alıp*) bir mikdâr su ile bu iki renk karıştırmalıdır.

Eğer koyu olması matlûb (*isteniyor*) ise mezkûr (*bahsedilen*) maviyi ziyâdece katmalıdır, açık olması arzu olunduğu takdirde suyu ziyâdece koymalıdır.

6. [Tarz-ı Diğerle Yeşil Renk Tertibi]

Fırça ile bir kısım esas [Koyu Mâ'î] [Bleu de Prusse] boya renginde ahz olunup tabağın münkasım olduğu gözlerinden birine vaz' ederek (*koyarak*) fırça su ile yıkanıp bir mikdâr esas [Patalumba] Sarısı [Laque Jaune] boya renginden Prusya Mâ'îsinin birkaç misli kadar alınıp mezkûr mâ'î renk karıştırılır matlûba (*istenene*) muvaffik (*uygun duruma getirmek*) sûrette sulandırıldıktan sonra bir iki dakika hal üzere terk edilir, ba'de (*sonra*) üzerinden fırça ile boyayı alarak gayet seri olmak üzere hazır bulunan eşkâl-i mersûme (*resmedilmiş şekil*) üzerine kullanılır.

Ve eğer ağır olarak isti'mâl olunur (*kullanılır*) ise kağıt üzerinde boya çabuk kuruyacağından sürülen yerler üzerinde birçok lekeler zuhûr eder bu mahzûrdan (*olaydan*) vikaye (*kaçınmak*) için herhalde seri olarak kullanmak lazımdır.

7. [Koyu Yeşil Renk Tertibi]

Fırça ile bir mikdâr esas [Koyu Lâl] [Carmin] boyasından ahz olunup (*alınp*) tabağın münkasım (*kısım kısım*) olduğu gözlerinden birine vaz' etmeli (*koymalı*) ve fırçayı güzelce yıkadıktan sonra yarım kısım mikdâr esas [Koyu Mâ'iden] [Bleu de Prusse] alıp mezkûr lâl rengine katmalıdır. Tekrar fırça yıkanarak esas [Patalumba] [Laque Jaune] sarısından evvelki boyaaların dört misli kadar alınarak mikdâr-ı kâfi su ile cümlesini karıştırmalıdır, bu vechle (*bu şekilde*) karıştırılan boyalar bir iki dakika terk olunduktan sonra seri olarak isti'mâl olunmalı (*kullanılmalı*) seri isti'mâl edilmediği sûrette sürülen mahâllerde birçok lekeler zâhir olur, işte bu vechle istihsâl olunan (*elde edilen*) boya koyu yeşil rengi hâsıl eder.

8. [Kuruca Yeşil Renk Tertibi] ¹⁸

Fırça ile esas [Kiremidî] [T. DE SIENNE BRULEE] renginden bir mikdâr alıp tabağın münkasım (*kısım kısım*) olduğu gözlerinden birine koymalı, ba'de (*sonra*) fırçayı güzelce yıkayıp esas [Koyu Maiden] [Bleu de Prusse] ayn mikdârda alarak karıştırmalıdır yine fırçayı suda yıkadıktan sonra bir kısım esas [Sepya] [Sepia Brulee] renginden alıp evvelki boyalara katmalıdır keza fırçayı temizledikten sonra esas [Hint Sarısından] [Jaune Indien] evvelki boyaların dört misli kadar alıp mikdâr-ı kâfi su ile cümlesini karıştırıp haliyle bırakmalıdır mayi' mezkûr (*bahsedilen su*) durulduktan sonra kağıt üzerindeki eşkâle seri olarak işlemelidir, kuruca yeşil renk hâsıl olur.

9. [Tarz-ı Diğerle Kuru Yeşil Renk Tertibi]

Fırça ile esas [Mâ'iden] [Outremer] bir kısım-ı cüzi' alıp tabakta mevcut olan gözlerinden birine koymalı, ba'de (*sonra*) su ile fırçayı güzelce temizlemeli sonra esas [Hint Sarısından] [Jaune Indien] aynı mikdârda alıp mâ'î ile karıştırmalı bu vechle (*şekilde*) karıştırılan mayise (*sıvıya*) bir mikdâr su kattıktan sonra bir iki dakika terk etmelidir, mayi-i mezkûr (*bahsedilen sıvı*) durulduktan sonra gayet seri olarak kağıt üzerinde tersim edilmiş olan eşkâle işlemelidir, koyu yeşil renk hâsıl olur.

10. [Şeffaf Yeşil Çimen Boya Tertibi]

Fırça ile bir kısım evvelce hazır ezilmiş bulunan esas [Koyu Mâ'î] [Bleu de Prusse] boya renginden ahz ile münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinin birine vaz' (*koymak*) ile fırçayı yıkadıktan sonra fırça ile bir kısım dahi esas [Tırşe] [Vert Veroneze] boya renginden alıp mezkûr (*bahsedilen*) tabak kısmında evvelce bulunan mâ'î renk ile birleştirip mikdâr-ı kâfi su ilavesiyle karıştırmalı bir kısım dahi esas [Açık Sarı] [Jaune de Chrome Clair] renginden ahzedip (*alıp*) cümlesi birlikte karıştırdıktan sonra birkaç dakika terk ile ba'de (*sonra*) kullanmalıdır şeffaf yeşil boya rengi olur.

11. [Nefti Boya Tertibi]

Fırça ile bir kısım esas [Mâ'iden] [Outremer] ahzederek (*alarak*) münkasım (*kısım kısım*) bulunan tabak gözlerinin birine vaz' (*koymak*) ile fırçayı suda yıkadıktan sonra bir kısım dahi esas [Sepya] [Sepia Bulee] renginden alıp mezkûr tabak kısmında bulunan mâ'î boya içine vaz' ederek (*koyarak*) mikdâr-ı kâfi su ilavesiyle her iki rengi birleştirmek üzere karıştırıp hallolunduktan sonra, birkaç dakika haliyle terk etmeli, ba'de (*sonra*) iktizâ eden (*gereken*) eşkâl-i mürtesimin (*resmedilmiş şeklin*) münasip mahâllerine gayet seri olarak dikkatlice tersim etmeli, nefti boya rengi hâsıl olur. Ve gölge olacak mahâllerine mezkûr (*bahsedilen*) rengin dahiline bir kısım mikdârı esas [Sepya]

18 Kitapta 8. maddede "8" yerine sehven "9" rakamı basılmıştır.

[Brulee Sepia] renginden ilave ederek birlikte karıştırıp tekrar gölgeli olan taraflarını işlemeli matlûb (*istenen*) hâsıl olur.

12. [Koyu Eflatunî Mor Boya Tertibi]

Resim fırçasıyla bir kısım mikdârı esas [Mâ'î] [Outremer] boya renginden ahzedip (*alıp*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' (*koymak*) ile fırçayı yıkadıktan sonra mukaddem (*önceden*) ezilmiş bulunan esas [Açık Lâl] (Carmin Fin) boya renginden fırça ile evvelce alınan boyanın iki misli nispetinde alıp her ikisini birleştirerek mikdâr-ı kâfi su ilave edip karıştırmalı ve birbiriyle kalb olduğu halde, birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) eşkâl-i mütenevviyanın (çeşitli şekillerin) îcâb eden mahâllerine dikkatlice tersim etmeli koyu eflatuni mor boya rengi hâsıl olur. Lakin mezkûr rengin gölgeli bulunacak mahâllerine (Sepya) [Brulee Sepia] boyası rengi yerine yalnız [Çini] [Encre de Chine] boyası ilave olunacaktır. Ona göre icra olunmak iktizâ eder (*gerekir*). Zira bu renk sepya rengiyle ve daha sâir renkler ile asla imtizaç etmez (*uyum sağlamaz*). Ve tecrübe olduğu halde vücuda gelecek mahzûr müşâhede olunur.

Mülâhazât

Ber vech-i bâlâ (*Yukardaki gibi*) zikr olunan esas mor boya hakkında cari olan hassa bu eflatuni mor renginde asla icra olunmaz. Çünkü bu renk resm-i müccesemin (*resmedilmiş cismin*) üzerinde işlendiği mahâlde daim ve sabit kalamaz zira bu rengin üzerine bir diğer renk işlendiği anda hemen birbiriyle ıslanıp imtizaç ederek (*karışarak*) bozulup birçok lekeler zuhûr edeceğinden, bu renk esas mor boya makamında isti'mâl olunamadığı (*kullanılmadığı*) tecrübe olduğu halde aynen müşâhede olunur.

13. [Açık Eflatuni Mor Boya Tertibi]

Evvelce bir çukur tabak derununda su ile koyuca ezilmiş bulunan boya renklerinden esas [Açık Lâl] [Carmin Fin] boya renginden, fırça ile bir kısım ahz (*almak*) ile münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' ederek (*koyarak*) su dahilinde fırçayı yıkadıktan sonra esas [Açık Mâ'î] [Bleu de Cobalt] boyasından iki misli mikdârında alınıp tabak kısmında bulunan lâl rengi ile birleştirip matlûb (*istenen*) derecede su ilavesiyle her iki rengi birbiriyle imtizaç ettirmek (kaynaştırmak, uyuşturmak) üzere karıştırıp birkaç dakika haliyle terk etmeli, ba'de (*sonra*) fırça ile boyanın üst sathından (*yiüzeyinden*) hafifçe ahzederek (*alarak*) eşkâl-i mütenevviyanın (çeşitli şekillerin) îcâb eden mahâllerine gayet seri olarak tersim etmeli açık eflatuni mor boya rengi hâsıl olur.

Mülâhazât

Evvelce tarif kılınan koyu eflatun boya renginin gölge kısmında zikr olunan mahzûrların (*sakıncaların*) aynı bu renge de şumuli olduğu (*kapsadığı*) ihtar olunur.

14. [Kursûnî Boya Tertibi]

Fırça ile bir kısım esas [Mâ'î] [Outremer] boya renginden evvelce ahzedib (*alıp*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' ederek (*koyarak*) fırçayı yıkayıp ezilmiş hazır bulunan boya renklerinden esas [Çini] [Encre de Chine] boyası renginden evvelce alınan boya mikdârında ahzolunarak tabak kısmında mevcut bulunan mâ'î boya dahiline bu rengi dahi vaz' ederek (*koyarak*), mikdâr-ı kâfi su ilavesiyle karıştırıp birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) eşkâl-i mürtesimin (*resmedilen şeklin*) iktizâ eden (*gereken*) taraflarını gayet seri olarak tersim eylemeli, kursûnî boya rengi hâsıl olur.

15. [Kırmızı Maun Boya Rengi Tertibi]

Evvelce ezilmiş hazır bulunan boyalardan esas [Koyu Lâl] [Carmin] boya renginden fırça ile bir kısım ahzederek (*alarak*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' edip (*koyup*) fırçayı yıkadıktan sonra bir kısım mikdârı dahi esas [Kiremidî] [T. De Sienne Brulee] boya renginden alıp evvelce vaz' olunmuş (*koyulmuş*) bulunan renkler dahiline koyup fırçayı tathir ettikten (*temizledikten*) sonra esas [Çini] [Encre de Chine] boya renginden keza bir kısım alınarak, diğerleriyle birleştirip su ilavesiyle karıştırmalı ve birkaç dakika hali üzere terk edip ba'de (*sonra*) eşkâl-i mütenevviyanın (*çeşitli şekillerin*) iktizâ eden (*gereken*) taraflarına dikkatlice tersim etmeli, kırmızı maun boya rengi hâsıl olur.

16. [Zeytunî Renk Boya Tertibi]

Hazır bulunan ezilmiş boya renklerinden fırça ile bir kısım esas [Hint Sarısı] [Jaune Indien] boya renginden ahzederek (*alarak*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' edip (*koyup*) fırçayı suda yıkadıktan sonra esas [Çini] [Encre de Chine] boya renginden keza evvel mikdâr kısmında alıp, her iki rengi birleştirip su ilavesiyle birlikte karıştırmalı ve birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) hazır bulunan resm-i mürtesemin (*çizilmiş resmin*) lazım gelen mahâllerine gayet seri olarak tersim etmeli, zeytunî boya rengi hâsıl olur.

17. [Toprak Rengi Boya Tertibi]

Zemin toprak boya rengini resmetmek için fırça ile bir kısım mikdârı esas [Kiremidî] [T. De Sienne Brulee] boya renginden alıp münkasım (*kısım kısım*) bulunan tabak gözlerinden birine vaz' ederek (*koyarak*) fırçayı yıkadıktan sonra esas [Patalumba] [Laque Jaune] boya sarı renginden dahi iki misli nispetinde alıp tabak gözlerindeki mevcûd bulunan boya ile birleştirip her ikisini birlikte su ilave ederek karıştırmalı ve birkaç dakika bu hulâsa-ı hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) eşkâl-i mütenevviyanın (*çeşitli şekillerin*) üzerinde toprak zemin bulunan mahâllerine, îcâbına göre açık veya koyu olarak bu rengi tersim etmeli ve lakin gölgeli olacak taraflarını fırça ile tekrar koyuca gölge işlemek için bir kısım esas [Sepya] [Sepia Brullee] boyası renginden alıp mezkûr (*bahsedilen*)

hulâsaya ilave ederek ikinci defa olmak üzere mezkûr (*bahsedilen*) şekl-i mürtesemin (*resmedilen şeklin*) lüzumu olan cihetlerine (*taraflarına*) dikkatlice tersim etmeli, toprak rengi boyası hâsıl olur.

18. [Turuncu Boya Rengi Tertibi]

Evvelce bir çukur tabak derununda koyuca ezilmiş hazır bulunan elvan boya renginden esas [Açık Lâl] [Carmin Fin] boya renginden fırça ile bir kısım ahz ederek (*alarak*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinin birine vaz' (*koymak*) ile fırçayı yıkadıktan sonra ezilmiş bulunan boya renklerinden esas [Açık Sarı] [Jaune de Chrome Clair] boya renginden fırça ile iki misli mikdârı alıp her ikisini birleştirerek lüzumu derece su ilavesiyle dikkatlice karıştırıp birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) eşkâl-i mütenevviyanın (*çeşitli şekillerin*) îcâb eden taraflarına resmetmeli turuncu rengi boya hâsıl olur.

19. [Al Boya Rengi Tertibi]

Hazır ezilmiş bulunan elvan boya renklerinden esas [Açık Lâl] [Carmin Fin] boya renginden fırça ile bir kısım ahz(*almak*) ile mezkûr (*bahsedilen*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinin birine vaz' ederek (*koyarak*) fırçayı suda yıkadıktan sonra esas [Turuncu] [Rouge de Saturne] boya renginden fırça ile aynı mikdârda alıp evvelce alınmış boya ile birleştirip mikdâr-ı kâfi su ilavesiyle her ikisini birlikte karıştırıp haliyle terk etmeli, ba'de (*sonra*) lazım gelen eşkâl-i mürtesemin (*resmedilmiş şekillerin*) üzerine resmetmeli, gayet şeffaf al boya rengi hâsıl olur.

[Tenbih]

Ağaç ve kök ve dallarına veyahut kesilerek tahtadan imal olunmuş bulunan her eşkâlin hin tersiminde (*anlık resminde*) umumiyetle (*genellikle*) isti'mâl olunmakta (*kullanılmakta*) olan tahta renginin ber veche ati (*aşağıda*) tarif olacak vechle (*şekilde*) bir iki elvan esas boya renklerinin birleşmesiyle vücuda geleceğinden, îcâb eden taraflarına mezkûr (*bahsedilen*) renkleri dikkatlice işlemek iktizâ eder (*gerekir*).

20. [Tahta Rengi Boya Tertibi]

Mesela evvelce ezilmiş hazır olan elvan boya renklerinden esas [Kiremidî] [T. De Sienne Brulee] boya renginden fırça ile bir kısım ahzedip (*alıp*) münkasım (*kısım kısım*) bulunan tabak gözlerinden birine vaz' (*koymak*) ile fırçayı suda yıkadıktan sonra mevcûd bulunan boya renklerinden [Sepya] [Sepia Brulee] boya renginden fırça ile aynı mikdâr alınıp tabak gözlerindeki kiremidî boyasıyla su ilave ederek her ikisini birlikte karıştırıp birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) eşkâl-i mürtesemin (*resmedilen şeklin*) ahşap bulunan kısımlarına iş bu renk boyadan dikkatlice tersim etmeli. Ve eğer bir derece daha kuvvetli gölge bulunacak olan mahâllerine betekrar sepya boyası renginde işlemek iktizâ eder (*gerekir*), o halde tahta rengi boya hâsıl olur.

21. (Tirşe Rengi Boya Tertibi)

Fırça ile bir kısım evvelce ezilmiş bulunan esas [Açık Mâ'i] [Bleu de Cobalt] boya renginden ahzedip (*alıp*) münkasım (*kısım kısım*) tabak gözlerinden birine vaz' ederek (*koyarak*) fırçayı yıkadıktan sonra hazır bulunan esas [Açık Sarı] [Jaune de Chrome Clair] boya renginden fırça ile aynı mikdâr alıp her ikisini birleştirip su ilavesiyle birlikte karıştırmalı, birkaç dakika hali üzere terk etmeli, ba'de (*sonra*) fırçayı boyanın üst sathına (*yüzeyine*) muvâzî (*paralel*) tutarak lüzumu kadar ahz (*almak*) ile gayet seri olarak şekl-i mersûmun (*resmedilen şeklin*) icâb eden mahâllerine dikkatlice tersim etmeli, tirşe boya rengi hâsıl olur.

Değerlendirme Ve Sonuç

Osmanlı'da tasvir biçiminin değişimi devletin duyduğu ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. 18. yüzyıldan itibaren Batı ile Doğu (ve dolayısıyla Osmanlı) ilişkileri bir güç dengesizliği temelinde gelişim göstermiştir. Batı'nın Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi büyük olayları teknik ve kültürel anlamda Batı ile Doğu arasındaki uçurumu derinleştirmiş, neticede Batı'nın sömürgecilik politikaları, birçok Doğulu devlet gibi Osmanlı Devleti'nin de çeşitli savunma mekanizmaları ve reaksiyonlar geliştirmesine sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti ihtiyaç duyduğu görsel ideolojiyi minyatür sanatı üzerinden sürdürmeyeceği için ilkin gayrimüslim ressamın üzerinden padişah portreciliği ile sonrasında Batılı müfredatı sahip askeri okullar içerisinde gelişen resim eğitimi ile görsel kültürde Batılılaşma yoluna girmiştir.

Görsel kültürde Batılılaşmanın en önemli ayağı ise şüphesiz ki perspektif kavramıdır. Batı'da Antik Yunan ve Roma devirlerinde bir dereceye kadar bilinen perspektif kavramı sonraları terk edilmiş, ancak Avrupa'da 12. yüzyıl sonunda Latince'ye *Perspectiva* olarak çevrilen ve Batı'da Alhazen ismiyle meşhur Arap bilim insanı İbn-i Heysem'in (905-1040) eseri *Kitab-ı Menâzır* ile bilimsel bir nitelik kazanmıştır; buna karşın perspektif Doğu'da bir görme / gösterme biçimi olarak yer edinmemiştir. Batı'da ise Rönesans ile bambaşka bir hale bürünen teknik, bir aşamadan sonra Batılı'nın görsel ideolojisinin temelini oluşturmuş, 19. yüzyılda emperyal güçlerin bir aygıtı haline gelmiştir. Sömürge ülkelerinde Batılılar tarafından eski algının yıkımında bir silah olarak kullanılan perspektifin Osmanlı'daki gelişimi ise sömürge ülkelerinden daha farklı seyretmiştir.

Perspektif bir algı biçimi olmasının yanında teknik bir kavram olarak önemli ve faydalıydı. Bu sebeple Osmanlıların daha çok askeri alanlardaki ıslahatları sonucunda eğitim kurumlarında öğretilen perspektif önceleri teknik konularla sınırlı kalsa da çok kısa sürede bir görme biçimi olarak kullanılmıştır. Batılılaşmanın devamında ise biricik güzel ve doğru kabul edilen Batı'nın tasvir biçimine erişmek için seferberlik başlamış, Avrupa'dan eğitimci getirilmiş, Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiş kısa zamanda Osmanlı kendi Batı anlayışını haiz sanat eğitimcilerini yetiştirmiştir.

O dönem kurulmuş eğitim kurumlarından olan Mekteb-i Harbiye’de yetişmiş Osman Nuri Paşa da Osmanlı’nın bu öğretmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Eğitimciliğinin ve hayatının incelendiği bu çalışmada, nihayetinde Osman Nuri Paşa’nın kaleme aldığı ve dönemin resim terminolojisini içeren metin, Osmanlı Türkçesi’nden günümüz harflerine çevrilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

İki kısımdan oluşan metnin birinci kısmında Batılı resmin temel kavramlarından perspektif kavramı üzerinde duran Osman Nuri Paşa konuyu basitçe ele almış, kitapçığın ikinci kısmını ise sulu boya tekniğine ayırmıştır. Kitapçık yazıldığı dönem sulu boya tekniği hali hazırda Türk ressamlar tarafından çokça kullanılan bir tekniktir, doğrusu minyatür sanatı dolayısıyla sulu boya malzemelerine yabancı olmayan İstanbul sanat ortamı bu tekniği severek kullanıyordu¹⁹. Öyle ki Batılı anlamda Türk resim sanatından ciddi manada bahsedemeyeceğimiz bir dönemde (1816-17) dahi yazılmış olan Bozoklu Osman Şakir Efendi’nin *Musavver Sefaret-nâme-i İran* eserindeki minyatürlerde gelenekten kopuk, yüzü Batı’ya dönük bir anlayışla sulu boya tekniğinin kullanıldığını görebilmekteyiz. Belki de bu yatkınlık sebebiyledir ki Osman Nuri Paşa, Batı usulü resim eğitimi için kaleme aldığı kitapçıkta perspektifle birlikte sulu boya tekniğinin anlatımını tercih etmiştir.

Son olarak, genç öğrenciler için yazılan ve bir teknik olarak sulu boyadan böylesi bahseden belki de Osmanlı’daki ilk matbu eser olma özelliğini taşıyan bu küçük kitapçık, Paşa’nın eğittiği ressamlar da göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Nitekim, Osman Nuri Paşa’nın öğrencilerinin, bu eğitimler doğrultusunda çalışmalarda bulunduğu görülebilmektedir. *Fenn-i Menâzır ve Sulu Boya Ta’rifâtı* ile yakın dönemlerde basılan ve perspektif eğitimi için okutulan *Amel-i Menâzır* ve daha geç dönemde Sanayi-i Nefise Mektebi için kaleme alınan *Usul-i Ameliyye-i Fenn-i Menâzır* kitaplarının yazarı Ahmet Ziya Akbulut’un veya sulu boya resmi konusunda bir üstat sayılan Hoca Ali Rıza ile birlikte atölyesinde yetişen nice ressamın Nuri Paşa’nın tedrisatından geçtiği düşünüldüğünde, Paşa’nın eğitimciliğinin ve bu bağlamda yazdığı kitapçığın kıymeti şüphesiz daha iyi anlaşılacaktır.

---

19 İslimyeli, 1982, 73.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2007). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S. 2007*. Ankara: Pegem Akademi.
- Belting, H. (2020). *Floransa ve Bağdat Doğu'da ve Batı'da Bakışın Tarihi*. (Z. A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- BOA, Osmanlı Arşivi. [Y..MTV.] No. 81, Gömlek No. 124.
- BOA, Osmanlı Arşivi. [Y..MTV.] No. 85, Gömlek No. 45.
- Develioğlu, F. (2012) *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Göncü, T. C. (2012). *Osmanlı Sarayında Resim Sanatının Himayesinin Simgesi Olarak Resim Odası ve Görev Alan Sanatçılar*. Milli Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi, Sayı: 9, 262-278.
- İslimyeli, N. (1982). *Suluboya Resim Sanatı Tarihi*. Ankara: Ankara Sanat Yayınları.
- Kaçar, M. (2007-2008). *Tersâne Hendesehânesi'nden Bahriye Mektebi'ne Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn*. Osmanlı Bilimi Araştırmaları IX/1-2, 51-77.
- Mehmed Esad. (1893). *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Milli Savunma Bakanlığı. (2000). *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*. Ankara: M.S.B
- Osman Nuri. (1895). *Fenn-i Manazır ve Sulu Boya Tarifâtı*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
- Said, E. (2013). *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*. (B. Ülner, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sinanlar, S. (2008) *Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahabeddin, (7 Ağustos 1924), Türk Ressamları, Nuri Paşa, Milli Mecmua, 301.
- Şemsettin Sami (1899) *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdam Matbaası.
- Unat, F. R. (1968) *Osmanlı Sefirleri ve Sefaaretnameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988) *Osmanlı Tarihi* (C.5, 172) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yetik, S. (1940). *Ressamlarımız, Cilt 1*. İstanbul: Marifet Basımevi.

Hakem Deęerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.
ıkar atışması: Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | ***Journal of Art History***
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 33, Sayı: 1, Nisan 2024 | *Volume: 33, Issue: 1, April 2024*

Sahibi (Owner): Ege niv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYN ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŐLI, Doç. Dr. Lale DOęER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKIOğLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öęr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Sekreteryas - Grafik Tasarım/Mizajpaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ZBAY

İnternet Sayfası (Aık Eriřim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Crossref

SÖBIAD

**Academic
Resource
Index
Research**